

Cervantes, lector del Tirant

El Quixot està prim, pansit i groguenc, i així és descrit diverses vegades, però en una ocasió aquesta pal·lidesa, aquest color groguenc, s'intensifica a causa d'un segon groc, el de la vànova amb la qual l'embolcalla doña Rodríguez, roba groga que ens condueix a un personatge del *Tirant lo Blanc*, Diafebus, que surt de la presó dels moros amb un barnús groc que intensifica el seu aspecte demacrat.

La paraula *quijote* és present en la traducció castellana del *Tirant*.

Passar de l'estil indirecte al directe sense trànsit és un tret que comparteixen el *Tirant* i el *Quixot*.

La pluja, al *Tirant*, desenvolupa una funció narrativa molt precisa, com al *Quixot*. Etcètera, etcètera.

Les nombroses coincidències poden ser només curioses coincidències, i poden ser d'aspectes fonamentals o de petits detalls, però si partim del fet que Cervantes es confessa lector i admirador apassionat del *Tirant*, com proclama al *Quixot*, és lícit pensar en coincidències voluntàries, és a dir, en influències, a més de mostres d'homenatge.

La recerca del *Tirant lo Blanc* en la gran novel·la castellana s'ha convertit en un esport d'hispanistes amb coneixements i interès per la cultura castellana i la catalana, però fins ara cap filòleg no hi havia jugat tan a fons com Rosa Navarro Durán (Figueres 1947), catedràtica de Literatura Espanyola de la Universitat de Barcelona, especialista en la creació literària del Segle d'Or i editora de Cervantes.

Justament l'any que se celebra el cinc-cents aniversari de la traducció castellana del *Tirant lo Blanc*, impresa per Diego de Gumiel a Valladolid el 1511, sense que hi aparegui el nom de l'autor, la filòloga publica a la col·lecció "Germà Colon d'estudis filològics", coeditada entre la Fundació Germà Colon i les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, un estudi detallat sobre la influència de la novel·la de Joanot

Rosa Navarro Durán, catedràtica de la Universitat de Barcelona, aporta noves dades sobre la presència del 'Tirant lo Blanc' en el Quixot i tota l'obra de Cervantes, així com en el 'Lazarillo de Tormes'. També troba una explicació al fet que l'edició castellana, publicada ara fa cinc-cents anys, caigués en desgràcia a la cort de Valladolid.

Cervantes utilitza a fons el *Tirante el Blanco* per escriure el *Quixot*, segons la filòloga Rosa Navarro Durán.

Martorell en el *Quixot*, una influència, pensa, que no es limita ni a l'obra ni a l'autor. És un estudi redactat en castellà que Maria Pilar Perea gira al català.

Segons l'estudiosa, trobem la petja de Joanot Martorell, encara que sigui en menor mesura, a *La Galatea*, de manera molt lleu, i, sobretot, a les *Novelas ejemplares* i *Los trabajos de Persiles i Sigismunda*.

I més encara a l'anònim *Lazarillo de Tormes*, escrit per Alfonso de Valdés,

segons que defensa la doctora Navarro Durán, fa anys..

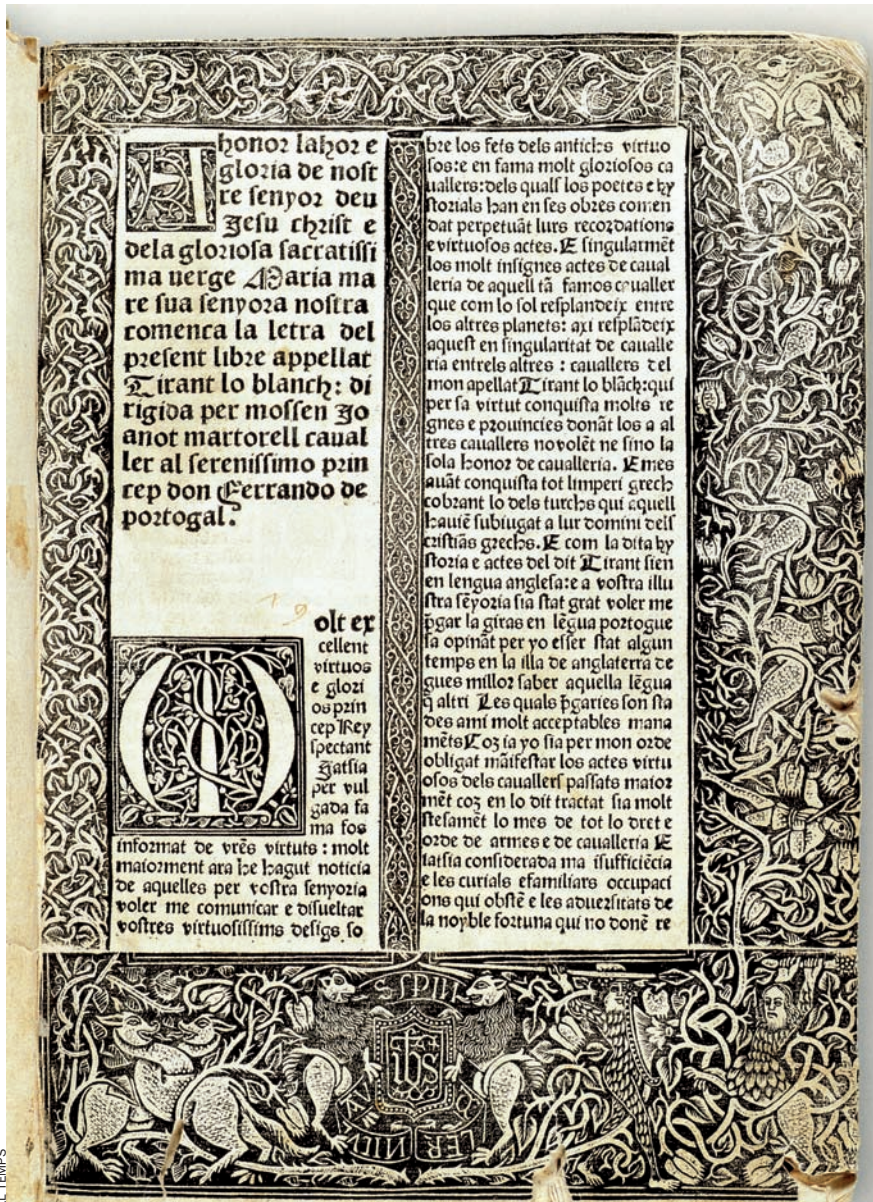
Per això el llibre es titula *El Tirant lo Blanc i la seva presència en el Lazarillo de Tormes i en les novel·les de Cervantes*.

Precisament, el fet que, segons la filòloga, la lectura del *Tirante el Blanco* enllaci *El Lazarillo* amb les altres dues creacions de Valdés és una de les proves que va aportar el 2003 per atribuir-li'n l'autoria.

Per a l'estudiosa, encara quedaven, i queden, racons de l'obra de Cervantes per il·luminar a la llum del *Tirant*, per descobrir del tot la profunda manera que el va marcar el llibre de cavalleries del qual desconeixia l'autor i la llengua original.

S'han analitzat molts paral·lelismes entre els dues obres, però per a la filòloga encara n'hi ha per ser analitzades pinzellades, fines o gruixudes, en la prosa cervantina, que prenen els seus colors o les seves línies de la creació de Joanot Martorell.

El *Tirant* configura el *Quixot*, cal deduir de l'anàlisi de la filòloga. En dos sentits. En primer lloc, com a referent de les aventures -paròdiques- d'un cavaller que Alonso Quijano vol seguir. En segon lloc, com a model literari i font d'inspiració. El realisme de l'obra, i molts dels sentits, de les funcions narratives, que obté Martorell dels fets relatats, són compartits per Cervantes.

Portada de la primera edició del *Tirant lo Blanc* impresa a València el 1490, per Nicolau Spindeler. Exemplar conservat a la Biblioteca Històrica de la Universitat de València.

La recerca del *Quixot* en el *Tirant* no és un mer exercici de fonts, adverteix la doctora Navarro Durán, sinó una manera d'entendre més adequadament la novel·la de Cervantes.

Així, si recordem la cerimònia amb què el rei i l'arquebisbe d'Anglaterra investeixen Tirant com a cavaller riu-rem molt més de gust quan llegim la paròdia que Cervantes crea perquè el seu don Quixot pugui presumir de ser-ho. No es tracta tant que sigui vàlida tal cerimònia o que no ho digui d'acord amb les lleis establertes en aquell moment, sinó de parodiar una cerimònia literària mitjançant un personatge des del seu naixement mateix i nom.

Cal, en aquest exercici erudit i profitós de paral·lelismes, començar pel principi, escoltant Cervantes mateix, que és el que tots els filòlegs fan.

L'escriptor diu al *Quixot* que el *Tirant* és, pel seu estil, el millor llibre del món, un llibre on els cavallers mengen, dormen i moren als seus llits i fan testament abans de la seva mort, cosa absent en els altres llibres.

Cervantes, aquí, no té cap inconvenient a ensenyar les cartes: també el seu cavaller menja, dorm, mor al llit i fa testament abans de morir. No té cap inconvenient, per tant, a imitar, del *Tirant*, el seu tret essencial, el realisme, sense amagar-se'n gens.

També podem començar pel títol, és a dir, pel nom del protagonista.

El mot *quijote*, com hem vist, apareix a la traducció castellana del *Tirant*, i la Mancha –taca– segons l'estudiosa, s'ha de llegir com a contraposició amb el Blanc del Tirant, perquè aquí Cervantes juga irònicament –recordem que la novel·la és, si més no, en part, una paròdia– amb el topònim: bon nom, diu la filòloga, per a un cavaller que ha d'estar sense màcula!

Cervantes, apunta la filòloga, manté la dilogia de la paraula-topònim *Mancha* gràcies al mot *lugar*: “en un lugar de la Mancha...” Si Cervantes hagués escrit l'equivalent *aldea*, hauria desaparegut el doble sentit.

A més, si el seu cavaller preferit, modèlic, era blanc, el seu cavaller anacrònic i paròdic no pot ser-ne gens, havia de ser brut, tacat.

La contraposició entre blanc i taca apareix més d'un cop a la novel·la, és a dir, el segon sentit de Mancha hi queda ben exposat.

Don Quijote ho va ser, diu, de La Mancha, i no podia ser de cap altre llogarret concret, perquè un origen precís hauria fet malbé aquest joc genial. Quan va empescar-se el nom, Cervantes, diu l'estudiosa, *Tirante el Blanco* continuava molt present en la memòria de l'escriptor castellà.

Tampoc no li sembla una casualitat a la filòloga que el cavaller que venç el Quixot es digui “de la Blanca Luna”.

L'heroi de Cervantes no és blanc, no és immaculat, està tacat, i en aquets fet, considera la doctora Navarro Durán, es troba la diferència de plantejament, i el pas de gegant que Miguel de Cervantes va fer en relació amb el seu mestre Joanot Martorell, per bé que ell no sabia que aquest era el seu nom.

També podia pensar Cervantes en el *Tirant* quan el Quixot dibuixa un esbós d'història i vida de cavaller errant, com ja van observar Martí de Riquer i E. T. Aylward. Així, comenta la filòloga, s'hi perfilen trets de la rebuda que l'emperador de Constantinoble va fer al cavaller bretó, i, sobretot, de la trobada amb Carnesina i el seu enamorament.

Entre les restants coincidències apuntades per la filòloga, i analitzades a fons, se'n troben de clares als episodis referents a la dama imaginada;

la investidura de cavaller; la derrota de Barcelona; la batalla de gats; els del Quixot quan s'adreça a l'ànima de Sancho i és assetjat per des dames; els ritus amorosos i les burlas.

I també en detalls com la sensació del soroll de l'acció en les naus, la canya com a senyal, les llargues barbes blanques, o la mirada d'un combat des d'una talaia.

Es tracta, per una banda, d'un aprofitament literari, com és freqüent entre els autors humanistes de totes les èpoques. I, de l'altra, de picades d'ullet. Totes elles, en ser descobertes, ens revelen, diu la filòloga, idees insospitades, ens il·luminen racons del text que mai no havien estat vistos.

Alfonso de Valdés. A Alfonso de Valdés, a diferència de Cervantes, el *Tirant*, més que recursos narratius, el que li ofereix, en especial als *Diálogos* –atès que la matèria dels llibres no és novel·lesca, sinó històrica, tot i que amb un motlle satíric– són paraules i expressions de pes, formes de veure la realitat i alguns motius literaris.

Als dos *Diálogos*, apareixen sovint dues paraules ben estranyes i insòlites com són *aritzar* –utilitzar males arts– i, a més, al *Lazarillo*, *contraminar*, paraules que s'escriuen igual en català i en castellà. La segona l'utilitza Martorell en sentit literal i en sentit figurat –el de contraposar–, Valdés.

Més coses. Al *Tirant* trobem la mateixa defensa de la pau que als diàlegs.

Altres aspectes coincidents fan referència a l'actitud del cavaller i a la forma d'expressar-se de les dones.

Però trobem moltes més coincidències, al *Lazarillo*. Com la paraula *nonada*, i l'expressió “esperit de profecia”, entre moltes altres, reportades per la doctora Navarro Durán.

La marginació del 'Tirante'. El *Tirant*, tan estimat per l'autor del *Lazarillo*, per Cervantes, per don Quixot i pel mossèn, no va tenir gaire sort editorial a la península, malgrat la seva projecció internacional i els elogis de tots els lectors.

Quan el llicenciat Pedro Pérez el veu a la biblioteca del gentilhome de la Manxa, se'n sorprèn, perquè aleshores

EL TEMPS

Alfonso de Valdés, segons Rosa Navarro Durán, és l'autor de *La vida del Lazarillo de Tormes*, obra influïda per la traducció castellana del *Tirant*, com les altres dues restants de l'autor.

devia ser un llibre força rar, pel fet que només se'n va fer una edició en castellà.

Com a prova, només ens n'han pervingut dos exemplars. I l'original no fou gaire més afortunat, perquè només se'n van imprimir dues edicions.

Per què no va tenir la fortuna editorial, una obra tan esplèndida i elogiada?, es pregunta l'estudiosa de Cervantes.

Al llibre ofereix una hipòtesi. Podia ben bé ser que fos motivada pel fet que la ficció del *Tirant* esdevingués un mirall ben molest del que havia succeït a la cort de Valladolid, un episodi històric que ha gairebé desaparegut de la memòria escrita, contemporani a l'edició del *Tirante*.

Sis anys després de la traducció, el 1517, arriba a Espanya el jove rei Carles, de 17 anys. El rei rep a Valladolid la jove viuda del seu avi, Germana de Foix, de 29 anys, segona esposa de Ferran el Catòlic, i viuen una apassionada història d'amor, de la

qual neix una filla, Isabel de Castella. Carles havia fet construir un pont de fusta entre el seu palau i la casa on vivia la reina Germana.

La història amorosa va escandalitzar profundament la cort castellana. L'escàndol va fer tallar de seguida la relació i se'n va voler esborrar de soca-rel el record.

Molts cortesans devien haver llegit a Valladolid la traducció del *Tirant*, on s'explica la història del jove Hipòlit, que acabaria heretant el cèsar de l'imperi de Grècia, i l'emperadriu de Constantinoble, més gran que ell, i els resultava impossible no associar aquesta història de ficció cavalleresca amb la real, amb els amors entre la reina vídua i el jove emperador.

A Carles i Germana de Foix els unia un parentiu polític que aportava l'ingredient incestuos, explícit en el text de Martorell. Cal esmentar, a més, que el 1520 el rei Carles esdevindria precisament cèsar del Sacre Imperi Romanogermànic.

Aquesta coincidència entre el relat novel·lesc i la realitat podia, considera l'estudiosa, haver estat la causa del silenci que va envoltar l'edició castellana de la novel·la i que la va condemnar durant segles a un lloc gairebé ocult en la història de la literatura peninsular.

El 'Tirante' cau en desgràcia en fer pensar en l'amor del rei Carles per Germana de Foix

Lluís Bonada